



# ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՎՈՂ ՈՒՍՈՒՑՉԻ ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

Հետազոտության թեման՝ Սովորողների մեջ արժեքային համակարգի ձևավորումը առարկայի  
դասավանդման ընթացքում

Հետազոտող ուսուցիչ՝ Հեղուշ Անդիկյան

ք.Արմավիր Անդրանիկ Օզանյանի անվան N5 հիմնական դպրոց

Մենթոր ուսուցիչ՝ Արմինե Անտոնյան



## Բովանդակություն

<u>Ներածություն</u>	<u>3</u>
<u>Սովորորողների արժեհամակարգի ձևավորման գործընթացի համալիր բնույթը</u>	<u>4</u>
<u>Կրտսեր դպրոցականի արժեքային համակարգի ձևավորումը</u>	<u>7</u>
<u>Արժեքային համակարգի ձևավորումը մայրենի և օտար լեզուների դասավանդման ընթացքում</u>	<u>9</u>
<u>Կրտսեր տարիքում բարոյագիտական պատկերացումների ձևավորումը խաղերի միջոցով</u>	<u>11</u>
<u>Արժեհամակարգեր</u>	<u>13</u>
<u>Եզրակացություն</u>	<u>14</u>
<u>Օգտագործված գրականության ցանկ</u>	<u>16</u>



**Մ**եր ձգտումներն ու արարքները, վարքն ու հույզերը, դրսևորումներն ու մտահաղացումները կախված են մեր արժեքներից՝ թե ինչին ենք մենք դավանում և ինչով ենք առաջնորդվում: Հենց այս պատճառով էլ ցանկացած ոլորտի դիտարկում անհրաժեշտ է սկսել նախ և առաջ իր արժեքային հենքի և սեփական արժեքային համակարգի համադրմամբ:

ՀՀ կրթական օրենսդրության համաձայն՝ հանրակրթության բնագավառում պետական քաղաքականության կազմակերպական հիմքը կրթության զարգացման պետական ծրագիրն է, իսկ պետական քաղաքականության հենքն ազգային դպրոցն է, որի գլխավոր նպատակը համակողմանիորեն զարգացած, հայրենասիրության, պետականության և մարդասիրության ոգով դաստիարակված և մասնագիտական կողմնորոշում ունեցող անձի ձևավորումն է:

«Հանրակրթության մասին» ՀՀ օրենքի համաձայն՝ հանրակրթության բնագավառում պետությունը երաշխավորում և վերահսկում է՝

- հանրակրթության մարդասիրական բնույթը, ազգային և համամարդկային արժեքների, մարդու կյանքի ու առողջության, անհատի ազատ և համակողմանի զարգացման առաջնայնությունը, քաղաքացիական գիտակցության կարևորումը, անհատի և նրա իրավունքների ու ազատությունների նկատմամբ հարգանքը, արժանապատվությունը, հայրենասիրությունը, աշխատասիրությունը, պատասխանատվությունը, հանդուրժողականությունը.
- հանրակրթության հավասար հնարավորությունները, մատչելիությունը, շարունակականությունը, հաջորդականությունը և համապատասխանությունը սովորողների զարգացման մակարդակին, առանձնահատկություններին ու պատրաստվածության աստիճանին.
- հանրակրթության բնագավառում ժողովրդավարական կառավարման սկզբունքների ապահովումը.
- ուսումնական հաստատություններում ստեղծագործական աշխատանքի խթանումը, սովորողների վերլուծական, քննադատական մտածողության, գիտելիքների ինքնուրույն ձեռքբերման և կիրառման, տեղեկատվական տեխնոլոգիաների օգտագործման ունակությունների զարգացման առաջնայնությունը.
- հանրակրթության որակի շարունակական բարելավումը, միջազգային չափանիշներին համապատասխանությունը, ինչպես նաև միջազգային կրթական համակարգին ինտեգրումը.
- ուսումնական հաստատությունների ինքնավարության և պետական վերահսկողության հավասարակշռումը.
- անկախ կազմակերպական-իրավական ձևից՝ ուսումնական հաստատությունների և դրանցում սովորողների ու աշխատողների իրավահավասարությունը:

Արդի մանկավարժության կարևոր պահանջներից է երեխաների արժեքային համակարգի ձևավորումը: Կրթության նպատակը անհատին ոչ միայն գիտելիքներով զինելն է, այլև նրա մեջ բարոյական որոշակի հասկանիչներ ձևավորելը: Արժեքային կրթությունը ի սկզբանե կրթության անքակտելի բաղադրիչն է եղել: Ինչպես ամբողջ աշխարհում, չայաստանում էլ այսօր արժեքային կրթությունը հասարակությանը հուզող խնդիրներից մեկն է:



# Սովորողների արժեհամակարգի ձևավորման գործընթացի համալիր բնույթը

Ժամանակակից հասարակությունն արմատական փոփոխությունների մի բարդ շրջան է անցնում: Դա անմիջականորեն ազդում է երիտասարդ սերնդի մտածելակերպի, գործելակերպի, հոգեբանության և արժեքային կողմնորոշումների վրա: Նա այդ գործընթացների մասնակիցն է, այդ արժեքների ժառանգորդն ու կրողը: Նրա առջև ծառանում է նոր ժամանակի պահանջներին համապատասխան վերափոխվելու, կարողությունները զարգացնելու և իրացնելու խնդիրը: Ներկայումս կրթությունը վերաճել է մի գործոնի, որը նպաստում է հասարակության մեջ մարդու դերի առավել արժևորմանը՝ զարգացնելով համակեցության, հանդուրժողականության, համագործակցության և արժեքային անհրաժեշտ որակներ: Կրթական միջավայրի և կրթության բովանդակության արդիականացման անհրաժեշտությունը պահանջում է ուսուցման ավանդական մոտեցումների և մեթոդների վերանայում, կրթության նկատմամբ պետական և հասարակական հոգաձության արմատական բարելավում:

2004 թվականին ՀՀ կառավարությունը հաստատեց «Հանրակրթության պետական կրթակարգ» և «Պետական կրթական չափորոշիչ» կոչվող նորմատիվային փաստաթղթերը, որոնցով ամրագրվեց «արժեքային համակարգ» բաղադրիչի մուտքը հանրակրթական դպրոց: 2006 թվականի սեպտեմբերի մեկից դրանք կյանքի կոչվեցին: Հասարակության և յուրաքանչյուր անհատի բարեկեցիկ կենսակերպի ձևավորման և ապահովման համար Հայաստանի Հանրապետության հանրակրթական դպրոցներում արժեքային որոշակի համակարգի առկայությունը կրթության բովանդակության անհրաժեշտ բաղադրիչներից մեկը դարձավ, որը սովորողներին պետք է փոխանցեր գիտելիքներ, կարողություն-հմտություններ, որոնք ուղղված լինեն ընդհանրական համակարգված արժեքային հիմքերի ձևավորմանը և դրանով՝ պետության, ազգի և անհատի ներդաշնակ փոխհարաբերության ապահովմանը: Քսաներորդ դարավերջի և քսանմեկերորդ դարասկզբի քաղաքացին հասկանում էր, որ այն երկիրն է հավակնում ունենալ լավ կրթական համակարգ, որը ոչ միայն գիտելիքի փոխանցումը, կարողություն-հմտության ձևավորումն է ապահովում, այլև իսկապես պատասխան է տալիս սովորողի արժեքային վերջնարդյունքների մասին բոլոր հիմնահարցերին: Դրանք էին՝

- ▣ լինի հայրենասեր, օրինապահ, ազնիվ, մարդասեր, պատասխանատու-թյամբ օժտված, նախաձեռնող ու հասարակական գործուն դիրքորոշում ունեցող քաղաքացի,
- ▣ դրսևորի փոխըմբռնում և կարողանա համագործակցել ինչպես տարեկիցների, այնպես էլ ծնողների, իրենից մեծերի ու փոքրերի հետ և այլն

Մեր երկրում աշակերտների արժեքային համակարգի ձևավորումը ներառված է ՀՀ Հանրապետության պետական չափորոշչում՝ որպես հենց կրթության բովանդակային բաղադրիչ: Յուրաքանչյուր ուսումնական առարկայի մասով սովորողների պատրաստվածությունը ներկայացվող գիտելիքային պահանջների մեջ առանձին կետով նաև նշվում է արժեքները և դրանց ձևավորումը, որոնք պետք է տա դպրոցը:

«Արժեհամակարգ» հասկացությունը մանկավարժական գիտության մեջ ըմբռնվում է բավական լայն շառավիղով: Առավել ընդունված է այն ընկալումը, որ արժեհամակարգը մարդու բարոյական, գեղագիտական, հոգևոր, իմացական, մշակութային և էթնիկական արժեքների համախումբն է, որն անհրաժեշտ է անձի ներդաշնակ, բազմակողմանի ձևավորման և զարգացման համար:

Արժեհամակարգի մեջ կուտակված է անցյալի փորձը, որի յուրացումը աշակերտների մեջ ձևավորում է հայրենասիրության, սեփական ժողովրդի պատմության, նրա ստեղծած մշակութային արժեքների, գիտական նվաճումների համար հպարտության զգացում: Իսկ ակտիվ ճանաչողական գործունեության պայմաններում ձևավորված գիտելիքները աշակերտների մոտ վերածվում են համոզմունքների և կարողությունների: Այսօր աճող սերնդի դաստիարակության գործն ընթանում է տարբեր հանգամանքների ազդեցության ներքո՝ ժողովրդագրական, ազգային, մշակութային, ընտանեկան, կրթական, հասարակական, սոցիալական և այլն:

Նոր սերնդի արժեհամակարգի ձևավորման, կրթության և դաստիարակության գործում լուրջ անելիքներ ունի բնավ հայ դպրոցը, որի գերնպատակն է կերտել բարոյական, ազգային արժեքներով օժտված, ազգային նկարագիր ունեցող սերունդ:

Այս նպատակն իրագործելու համար անհրաժեշտ է ուսումնասիրել ու կատարելագործել ոչ միայն հայրենի և համաշխարհային գիտությունների ճյուղերը, այլև մանկավարժության անցյալի ժառանգությունն ու նրա ժամանակակից փորձն ու մեթոդաբանությունը: Ժամանակակից դպրոցի կարևորագույն առաքելություններից մեկն էլ երեխայի մեջ իր ազգին բնորոշ բարոյական և հոգևոր արժեքների ձևավորումն ու զարգացումն է:

Կրթության զենքը և գլխավոր իմաստը պետք է դառնա արժեհամակարգի ձևավորումը:

Ուսուցման գործընթացում լուծվում են սովորողների կրթական, դաստիարակչական կամ արժեաքյին և ընդհանուր զարգացման խնդիրներ: Դրա համար յուրաքանչյուր դասի դաստիարակչական խնդիրների լուծումը նախատեսում է ոչ թե մեկուսացված կամ առանձին մոտեցում ,այլ գիտելիքների ու կարողությունների ,արժեքային որակների, կամքի ,բնավորության ,զգացմունքների, հոգեբանական տարբեր դրսևորումների միաժամանակյա և փոխկապակցված մոտեցում:

Յուրաքանչյուր դասի ժամանակ ուսուցիչը որոշակի դաստիարակչական խնդիրներ է լուծում՝ հաշվի առնելով տվյալ առարկայի և թեմայի ուսումնասիրման հիմնական խնդիրները, որոնք ներկայացված են առարկայական ծրագրերում: Նա առանձնացնում է ընդհանուր դաստիարակչական խնդիրները, որոնք առանձին աշակերտների մոտ հաճախակի են դրսևորվում:

Ուսուցիչը ուսուցման կազմակերպման տարբեր ձևերի ընտրության միջոցով (անհատական, խմբային, էքսկուրսիա , դասողեկական ժամ , արտադասարանական միջոցառումներ և այլն) առավել արդյունավետ է դարձնում աշակերտների արժեհամակարգային դաստիարակչական խնդիրների լուծումը:

Օրինակ՝ խմբային աշխատանքի ժամանակ աշակերտները սովորում են ուշադրությամբ վերաբերվել միմյանց, միասին հաղթահարել դժվարությունները , միասին ձեռք բերել հաջողություններ, լսել հակադիր կարծիաներ, ընդօրինակել միմյանց և այլն:

Յուրաքանչյուր ուսուցիչ ձգտում է անթերի դաս անցկացնել, սակայն միշտ չէ, որ դա հաջողվում է: Որակյալ դաս անցկացնելը այդքան էլ հեշտ չէ, նույնիսկ փորձառու ուսուցչի համար: Դա կախված է մի շարք գործոններից՝

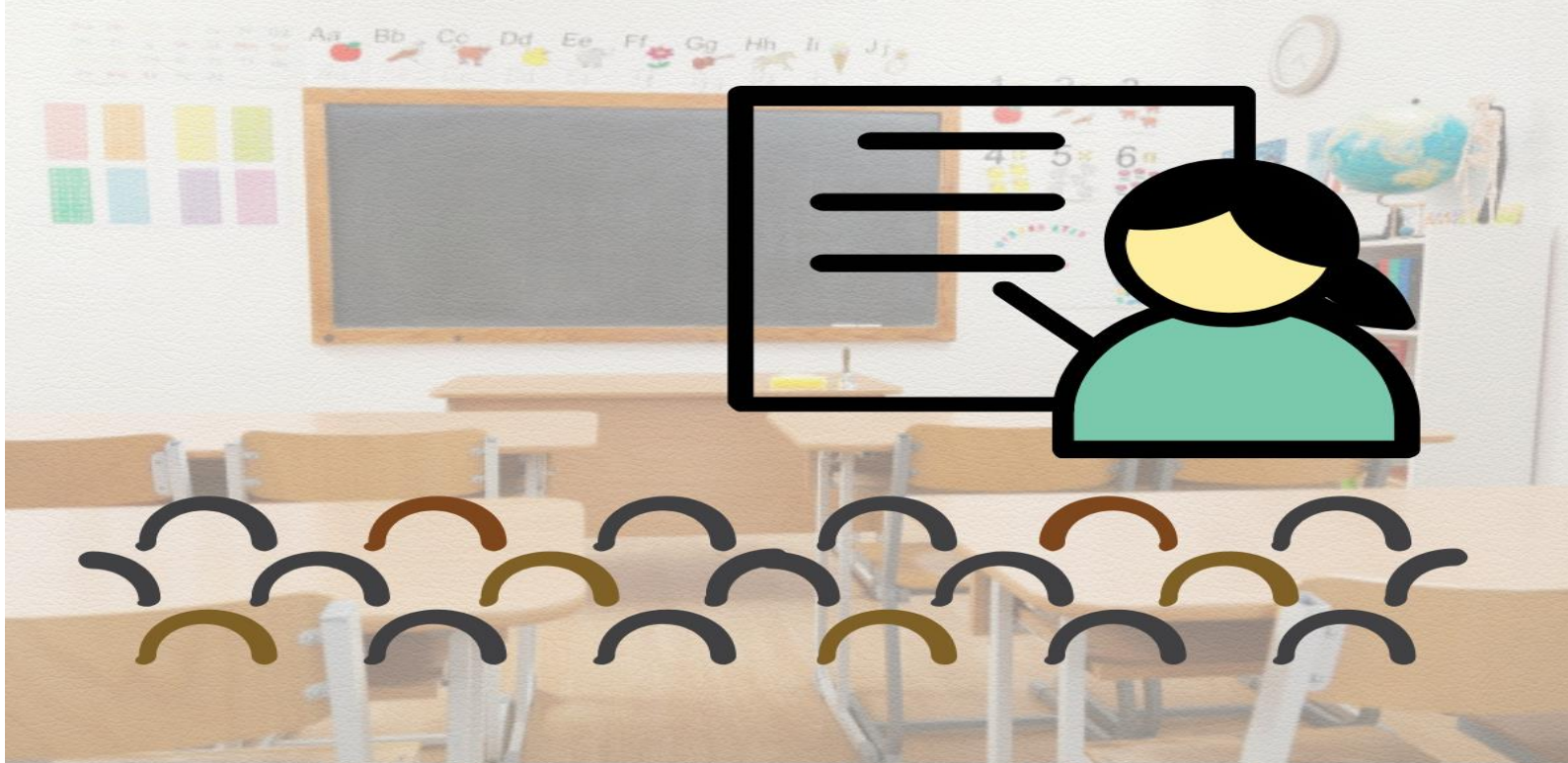
1. սոցիալական պատվերով պայմանավորված՝ դասերին ներկայացվող պահանջների գիտակցումից և կատարումից
2. նպատակներից, ինչպես նաև ուսումնադաստիրակչական և զարգացնող խնդիրների լուծումից,
3. ուսումնական գործընթացի օրինաչափություններից և սկզբունքներից
4. դեպի ազգային արժեքներ ուսուցման կողմնորոշումից
5. ստեղծագործական ,զգացմունքային մթնոլորտի ձևավորումից ,որը հենված է դասի բովանդակության և ուսումնական աշխատանքի նկատմամբ սովորողների հետաքրքրությունների վրա:

Դասին ներկայացվող կարևորագույն պահանջ և յուրաքանչյուր դասի բնորոշ հատկանիշ է ուսումնական նպատակի հստակությունը, դաստիարակող և զարգացնող խնդիրների անխզելի կապը և այդ խնդիրների հստակ ու հետևողական իրագործումը: Ուսումնական ծրագրի բովանդակությունը , դասի ուսումնական դաստիարակչական և զարգացնող խնդիրները, աշակերտների տարիքը, նրանց գիտելիքների մակարդակը, հմտություններն ու կարողությունները համատեղ պայմանավորում են նյութի ընտրությունը, դրանում գլխավորի առանձնացումը, ինչպես նաև դասի ժամանակ ուսուցչի օգտագործած մեթոդներն ու հնարները:

Հասակակիցների խմբում աշակերտն ավելի ազատ է արտահայտում իր մտքերն ու դատողություններ, գործում է անկաշկանդ , ինչն էլ նպաստում է ուսուցման արդյունավետ կազմակերպմանը: Անհատական աշխատանքում դաստիարակվում է աշակերտների ինտելեկտուալ պատրաստակամությունը դժվարությունները հաղթահարելու գործում ձևավորում են համառություն , ինանակազմակերպման և ինքնավերահսկման ընդունակություններ:

Ելնելով վերոգրյալից՝ կարող ենք եզրահանգել ,որ արժեքային համակարգի ձևավորումը ժամանակակից դպրոցի գերխնդիրն է և մշտապես պետք է լինի մանկավարժների ուշադրության կենտրոնում:

Արժեհամակարգի ձևավորման և նրա հարաբերական կայունության ապահովման համար հանրակրթության բնագավառում կարևոր և անփոխարինելի նշանակություն ունեն բոլոր ուսումնական առարկաները կրթության հենքը և գլխավոր իմաստը պետք է դառնա արժեհամակարգի ձևավորումը, իսկ երբ վերանում են արժեքների ձևավորման ազգային և համամարդկային ընդհանրական չափանիշները, և վարքի կարգավորիչ են դառնում իրավիճակն ու պահի նպատակահարմարություն, արժեհամակարգի գոյությունը կամ բացակայությունը դառնում է ազգային-հասարակական կարևորության խնդիր, որովհետև արժեհամակարգը պետք է ձևավորվի ազգային հոգևոր-բարոյական ընդհանրականության հիմքի վրա:



## Գլուխ 2

# Կրտսեր դպրոցականի արժեքային համակարգի ձևավորումը

Անձի արժեքային համակարգի ձևավորման և շարժընթացի խնդիրը ընդունված է դիտարկել հոգեկան զարգացման ընդհանուր օրինաչափությունների համատեքստում: Այն անմիջականորեն կապված է տարիքային զարգացման առանձնահատկությունների հետ: Արժեքները երեխաներին ներկայացվում են առաջին հերթին գրական, պատմական հերոսների օրինակով, նաև ուսուցչի վարքագծով: Ուստի շատ կարևոր է առանձնահատուկ ուշադրություն դարձնել դասագրքերի նյութերին, ինչպես նաև ներկայացված հերոսների վարքագծի վերլուծությանը և դրա միջոցով որոշակի արժեքների բացահայտմանը: Սակայն վերլուծությունը ենթադրում է առաջին հերթին երեխաների գործուն մասնակցություն, այսինքն՝ աշակերտները պետք է հնարավորություն ունենան ազատորեն արտահայտելու իրենց կարծիքը, զգացմունքները, որոշակի հարցադրումներ անելու, ընկերների հետ քննարկելու, դատողություններ անելու հերոսների վարքագծի մասին, գնահատելու և իրենց համար բացահայտելու այս կամ այն արժեքը:

Օրինակ՝ <<Օջականյան հյուրընկալություն>> տեքստն ընթերցելուց հետո աշակերտները պետք է բնութագրեն հեղինակին, լեհ լրագրողին, նրանց հյուրընկալող հայ գյուղացիներին: Աշակերտներին հարց է ուղղվում՝ ինչը դուր եկավ, ինչը դուր չեկավ: Եվ նա ազատ է իր կարծիքը հայտնելու. չի բացառվում, որ ոմանք բացասական գծեր տեսնեն լրագրողին, նրա հայ ուղեկցի, նույնիսկ հայ գեղջկուհու նկարագրի մեջ: Մյուս կարևոր սկզբունքն այն է, որ արժեքը պետք է սովորել ոչ թե լսելով, այլ կիրառելով: Ուստի պետք է նրանց հնարավորություն տալ կիրառելու իրենց սովորած արժեքը, այն ձեռք բերել իրենց իսկ փորձառության հիման վրա: Դրա համար, անշուշտ, պետք է ընտրել գործունեության այնպիսի ձևեր, որոնք համապատասխանում են երեխաների տարիքին:

Շատ կարևոր է նաև խրախուսանքը: Խրախուսելով երեխային կարելի է ոգեշնչել, մղել որոշակի գործողությունների, ազդել նրա զգացմունքների վրա և այդպես նպաստել նրա մեջ որոշակի արժեքի ամրապնդմանը:

Մայրենի լեզվի ուսուցման ընթացքում կրտսեր դպրոցականների արժեքային կողմնորոշումների ձևավորման բովանդակային բաղադրատարրը բնութագրվում է մայրենի լեզվի առանձնահատկություններով: Հետագուտվող հիմնախնդրի տեսանկյունից մենք դիտարկում ենք այն արժեքները, որոնք դրսևորվում են`

- Լեզվի գործառույթներում,
- Տարրական դպրոցում լեզվի ուսուցման նպատակներում:

Լեզվի հիմնական գործառույթներն են` հաղորդակցական, ճանաչողական, տեղեկատվական, ներազդման, նշանակողական, ազգային-մշակութային ավանդույթների պահպանման ու փոխանցման, մտքերի ձևավորման ու արտահայտման, հուզական և այլն: Հաղորդակցական գործառույթը ենթադրում է խոսքային հաղորդակցում:

Տարրական ուսուցման համակարգում այս գործառույթի իրականացումը նշանակում է մեր կողմից ուսումնասիրվող գործընթացի բովանդակության մեջ այնպիսի արժեքների դիտարկում, որոնք արտահայտվում են փոխադարձ շփման, բարեկիրթ հաղորդակցման ընթացքում: Շփման ու հաղորդակցման արժեքային կողմը բնութագրում է մարդու` այլոց հետ համակեցության, սոցիումում դրսևորվելու, մարդկանց հետ շփվելու պահանջմունքը:

Այս պարագայում հատուկ նշանակություն են ձեռք բերում խոսքային հաղորդակցման մշակույթը, լեզվական միջոցներով զրուցակցի վրա ներգործելու ունակությունը: Հաղորդակցական կարողության դրսևորումն այն է, որ կրտսեր դպրոցականը կարողանում է լսել, ընկալել, բանավիճել, համարժեք վերաբերմունք արտահայտել և տրամաբանված խոսք կառուցել:

Անձի վարքում դրսևորվող լեզվի կարգավորիչ գործառույթն արտահայտում է նախատեսվող գործողությունների հաջորդական իրականացումը, մարդկային փոխհարաբերությունների, կենցաղի և բարոյական հարաբերությունների կազմակերպումն ու կարգավորումը: Այն նպաստում է բարոյական արժեքների յուրացմանը:

Դրանք հատկապես այն արժեքներն են, որոնք վերաբերում են այլ մարդկանց նկատմամբ հարաբերություններին, բարեկիրթ հաղորդակցմանը, վարվելակերպին, հասարակության մեջ վարվելաձևին, խոսքի մշակույթին, իր խոսքի նկատմամբ պատասխանատու վերաբերմունքին:

Լեզվի հիշյալ գործառույթների հաշվառումը և տարրական դպրոցում լեզուների ուսուցման գործընթացում էապես կարևորվող արժեքների բացահայտումը դիտարկվում են լեզվական առարկաների ուսուցման նպատակների համատեքստում:

Դրանք պետք է համապատասխանեն նաև ուսումնական առարկաների հիմնական գործառույթներին և արժեքային համակարգի ձևավորման գործում ունեցած նշանակությանը: :

Ըստ Ս.Տ. Մասլովի` շփման ու հաղորդակցման արժեքները վերաբերում են արժեքների սոցիալական խմբին:





## Արժեքային համակարգի ձևավորումը մայրենի և օտար լեզուների դասավանդման ընթացքում

Ըստ Վ.Ս.Լեդնևի՝ ուսումնական յուրաքանչյուր առարկա զարգացնում է աշակերտի անձի որևէ կողմը, հետևաբար ուսումնական առարկաների հուզական արժեքային բաղադրատարրի բովանդակությունը տարբեր է՝ ըստ դրանց դերի և գործառույթների: Այս տեսանկյունից հետազոտողների կողմից առաջարկվել են ուսումնական առարկաների դասակարգումներ՝ ըստ դրանց գործառույթների: Մայրենի և օտար լեզուների ուսումնական առարկաներում, ըստ Վ.Ս.Լեդնևի, առանձնացվում են հաղորդակցման գեղագիտական կողմերը՝ ընթերցանության համար նախատեսված գեղարվեստական տեքստերի հիման վրա: Չնայած դասակարգման բազմաթիվ մոտեցումներին՝ հետազոտողները միասնական են այն հարցում, որ լեզուների բնագավառի առարկաներն իրականացնում են տարբեր գործառույթներ: Այսինքն՝ այդ առարկաներից յուրաքանչյուրը անձի արժեքային կողմնորոշումների ձևավորման տեսանկյունից ունի իր առանձնահատկությունները: Տարրական դպրոցում լեզուների ուսուցման կառուցվածքն ու բովանդակությունը միասնական են. Դա թույլ է տալիս եզրակացնել, որ լեզուների ուսուցումն այստեղ ինտեգրվող համակարգ է: Այսպես, օրինակ, մայրենի լեզվի դասն ինտեգրվում է գեղարվեստական ընթերցանության դասի հետ՝ ուսումնական ձեռնարկներում գեղարվեստական տեքստերի ներմուծմամբ: Գեղարվեստական տեքստերի բովանդակության ներգործությունը կրտսեր դպրոցականի ներաշխարհի վրա պատկերավոր մտածողության և հուզական ընկալման շնորհիվ համարժեք է քերականական առաջադրանքների կատարմանը, մանավանդ որ առաջադրանքները բխում են տեքստերի բովանդակությունից: Ընթերցանության դասերի ընթացքում ձևավորվում են սովորողների լեզվական ճաշակն ու խոսքային մշակույթը. Ստեղծվում է բարձրամշակույթ լեզվական միջավայր: Ընթերցանության տեքստերը մեծ հնարավորություն են ընձեռում դպրոցականի բառապաշարի հարստացման համար: Դա արտահայտվում է նրա գրավոր և բանավոր խոսքի մեջ գրույցներում, գրավոր աշխատանքի տարբեր տեսակներում: Այսպիսով՝ տարրական դպրոցում լեզուների բնագավառի ուսումնական առարկաներից յուրաքանչյուրն ունի մի քանի գործառույթ՝

- տվյալ լեզվի տեսական հիմունքների ուսումնասիրում,
- խոսքային գործունեության իրականացում,
- իրականության նկատմամբ գեղագիտական և բարոյական հարաբերությունների ձևավորում՝ գեղարվեստական խոսքի միջոցով:

Տարրական դպրոցում լեզվի գործառույթներին լեզուների ուսուցման նպատակների համապատասխանությունը իր արտացոլումն է գտնում կրթության բովանդակությանը ներկայացվող պահանջներում: Տարրական դպրոցում լեզուների ուսուցումն ուղղված է հետևյալ հիմնական նպատակների իրականացմանը՝

1. Կրտսեր դպրոցականների իմացական զարգացում, մայրենի լեզվի վերաբերյալ գիտելիքների, ունակությունների, դրանց օրինաչափությունների ու փաստերի վերլուծության և ընդհանրացման փորձի ձևավորում:
2. Կրտսեր դպրոցականի խոսքի զարգացում, նրանց մեջ խոսքային գործունեության հիմնական տեսակների ձևավորում, խոսքային հաղորդակցման մշակույթի դաստիարակում, որն ընկալվում է իբրև երեխաների հաղորդակցում սոցիալական արժեքներին:
3. Կրտսեր դպրոցականների գեղագիտական ճաշակի ձևավորում. լեզվի ուսուցումը զուգորդվում է գեղագիտական արժեքների յուրացմանը:

Մայրենի լեզվի ուսուցման գործընթացում յուրացվում են հետևյալ արժեքները՝

- Գեղագիտական՝ խոսքի գեղեցկության և ներդաշնակության ընկալում, գեղագիտական հույզերի և ապրումների դրսևորում, գեղագիտական ճաշակի ձևավորում:
- Բարոյական՝ մարդկանց և շրջապատող աշխարհի փոխհարաբերությունների, երևույթների ու իրադարձությունների համարժեք ընկալում:

Կրտսեր դպրոցականների զարգացման իմացական-ճանաչողական և հաղորդակցական գործունեությունը նպաստում է նրանց իմացական ու սոցիալական արժեքների ձևավորմանը, իսկ բարոյական և գեղագիտական արժեքները հիմնականում ձևավորվում են ընթերցանության համար նախատեսված գեղարվեստական նյութերի ուսուցման ընթացքում:

## Կրտսեր տարիքում բարոյագիտական պատկերացումների ձևավորումը խաղերի միջոցով

Մարդկային արժեքներին երեխայի հաղորդակցման հիմք են հանդիսանում բարոյագիտական առանձնահատուկ գիտելիքները և ուսուցման ողջ համակարգի դաստիարակչական- բարոյագիտական ուղղվածությունը: Երեխային այդպիսի հնարավորություն է ընձեռնում խաղը, որի միջոցով ի հայտ է գալիս համագործակցության ու փոխօգնության իրական արժեքը: Խաղի ընթացքում տեղի է ունենում՝

- ակնկալիքների ճշտում
- որոշ արարքների իմաստի գիտակցում
- տրվում է ընդունված որոշումների արդարացի գնահատականը
- լուծվում են վեճերն ու կոնֆլիկտները:

Խաղային գործընթացը մեր կողմից դիտարկվում է որպես վարքի փորցառության հավաքագրման, կշռադատման ընդհանրական միջոց, երեխայի բարոյական և սոցիալական ձգտումների հիմնական բաղկացուցիչների ձևավորում:

Խաղի ընթացքում տիրապետող է զգայական այնպիսի մթնոլորտը, որը նպաստում է երեխայի ապրումակցային խառնվածքի, այն է՝ ուշադրության, նրբազգացության, հոգատարության, պատրաստակամության, բարյացկամության, արդարացիության ձևավորմանը: Այս ամենը միավորում է Բարություն հասկացության մեջ: Խաղը երեխային դարձնում է գործուն սուբյեկտ, նպաստում անվստահ, կախյալ, վախկոտ երեխաների անհատական աճին և զարգացմանը: Զգայական, զարգացնող, գեղարվեստական և դերային խաղերը երեխայի համար համարվում են իր իսկ ուսուցման և դաստիարակման համակարգաստեղծ բաղկացուցիչների մի մասը: Մշակվել է խաղերի մի ամբողջ համակարգ, որն ապահովում է տարիքային բոլոր խմբերի երեխաների բարոյագիտական մշակույթի դաստիարակման գործընթացի համընդհանուր գիծը: Նախապատվությունը տրվում է այն խաղերին, որոնք սովորեցնում են, ամրապնդում, վարժեցնում և արտացոլում երեխաների սոցիալական փորձը:

Երեխաների բարոյագիտական դաստիարակության առաջին աստիճանում առաջատար են համարվում զարգացնող խաղերը: Դրանցից են այն խաղերը, որոնց կարևոր կառուցվածքային բաղադրիչներն են առարկաների հետ գործողության բնույթն ու կերպը, համագործակցության միջոցներն ու ձևերը, մարդկանց հետ շփումն ու նրանց նկատմամբ վերաբերմունքը: Այս խաղերի նպատակը ոչ միայն գիտելիքների սովորական փոխանցումն է, այլև երեխաների ակտիվ, գիտակցված գործունեությունը, հոգեկան որոշակի գործընթացների զարգացումը, սոցիալական կարևոր փորձի փոխանակումը:

Զարգացնող շատ խաղեր են ստեղծվել մանկավարժների կողմից: Էապես կարևորվում են բարոյագիտական հետևյալ հասկացությունների բովանդակային բացահայտումներն ու պարզաբանումները.

Բարյացկամություն՝ դիմացինին հաճելին պարգևելու կարողություն հետևյալ միջոցներով.

- բարյացկամ վերաբերմունք

- հյուրասիրություն
- ծննդյան տարեդարձի և այլ տոների շնորհավորանքներ
- հաճոյախոսություններ:

Պատրաստակամություն՝ ուրիշների հետ միասին ուրախության և տխրության պահերը վերապրելու կարողություն հետևյալ միջոցներով.

- արձագանքել խնդրանքին, դիմումին և այլն,
- դժվարությունների հաղթահարման նպատակով օգնության ցուցաբերում,
- անհանգստության թոթափում՝ կարեկից խոսքի, միասին խաղալու, նկարելու,
- հասակակիցներից որևէ մեկի տուն հրավիրելու առաջարկներ:

Հոգատարություն՝ օգնության ցուցաբերում հետևյալ միջոցներով.

- կռահել օգնության կարիքը և համապատասխան գործողություններ ձեռնարկել,
- վառ արտահայտված ցանկությամբ ցուցաբերել հոգատարություն
- արթնացնել որևէ առաջադրանքի կատարման ցանկություն:

Արդարություն՝ հասակակիցների հետ հավասարության իրավունքների ճանաչում հետևյալ միջոցներով.

- համագործակցությունից բխող բերկրանքի ճաշակման զգացողություն,
- առաջատար դերի կատարման ուրախության պատճառում,
- սեփական կարծիքը պաշտպանելու ձգտում,
- որևէ գործընթացում բախումային իրավիճակի արդարացի լուծում:

Խաղերն ընդգրկում են տարբեր աստիճանի բարդության առաջադրանքներ, որոնք և հնարավորություն են ընձեռնում դրանք ընդունելի դարձնել ինչպես խմբի, այնպես էլ յուրաքանչյուր երեխայի համար՝ հաշվի առնելով նրա անհատական որակները: Բարոյական փորձի ամրապնդմանը նպաստում են հատկապես դերային խաղերը, որոնք հատկանշվում են բեմականացման, թատեկարացման և մարզումների բաղադրիչներով: Դրանք ներառում են երեխային հոգեհարազատ ինչ-որ կենսական իրավիճակ, որը հնարավորություն է տալիս գործել և շփվել ցանկացած դերի շրջանակներում: Իրական գործնական, նմանակային-խաղային կամ պայմանական-խոսքային իրավիճակները մանկավարժի ղեկավարությամբ հնարավորություն են ընձեռնում կատարել բազմակի զգայական վարժություններ՝ տարբեր միջոցներով և գործողություններով: Դրանցով ամրապնդվում են բարոյագիտական պատկերացումները և փոխարկվում առավել ամուր հմտությունների ու կարողությունների: Ինչպես զարգացնող, այնպես էլ գեղարվեստական և դերային խաղերում մեծ տեղ է հատկացվում փոքրիկների սիրելի, հասանելի, զվարճալի նյութերին « նկարներ, սխեմաներ, մոդելներ, մակետներ,»: Դրանք երեխաների մեջ ցանկություն են առաջացնում մասնակից լինել հաղորդակցման գործընթացին:

# Արժեհամակարգեր

Նորմերը, որոնք ձևավորվել են հասարակության մեջ, հանդիսանում են արժեհամակարգերի բարձրագույն դրսևորումները : Արժեք և նորմ հասկացությունները տարբերվում են: Արժեքները՝ վերացական, ընդհանուր հասկացություններ են, իսկ նորմերը՝ որոշակի իրավիճակներում մարդկանց վարվելակերպի կանոններն են կամ առաջնորդող սկզբունքները: Արժեհամակարգերը, ձևավորվելով հասարակության մեջ, մեծ դեր են խաղում, քանի որ ազդում են նորմերի վրա:

Արժեքներ կարող են համարվել.

1. Առողջությունը
2. Մերը, ընտանիքը, երեխաները, տունը
3. Մտերիմները, ընկերները, շփումը
4. Ինքակառավարումը աշխատանքի մեջ: Աշխատանքից հաճույք ստանալը
5. Նյութական բարեկեցությունը
6. Հոգևոր արժեքները, հոգևոր աճը, կրոնը
7. Ժամանցը՝ հաճույք, հոբբի, զվարճանք
8. Ստեղծագործական ինքնադրսևորումները
9. Ինքնակրթությունը
10. Սոցիալական կարգավիճակը և դիրքը հասարակության մեջ
11. Ազատությունը (խոսքի, ընտրության և այլն)
12. Կայունությունը

Կարող են լինել նաև այլ արժեքներ: Տարբեր մարդկանց մոտ արժեքների գերակայությունը տարբեր է:

Ինչպես նշում է հետազոտող Պալինա Գաջիկուրբանովան, ստոիցիզմը հակադրվում է իմաստուն տգետների հետ. «Անգետը իրերին մեծ արժեք է տալիս, քան իրականում ունեն բնության մեջ, և սխալ պատկերացումներ է կազմում բարու և չարի մասին: Արդյունքում նա ձգտում է հասնել նրան, ինչն իրեն բարիք է թվում՝ առողջության, փառքի, հարըս-տության, սակայն իր ձգտումների մեջ նա անցնում է բնության կողմից գծված որոշակի սահմանը՝ այսինքն, ընկնում է իր կրքերի և պատկերացումների պատճառով ստեղծված թակարդը»:

# Եզրակացություն

Ընդհանուր առմամբ արժեքային համակարգի ձևավորումը երեխաների մոտ, նպատակ ունի ձևավորել անձ և քաղաքացի, որը պետք է՝

1. Գիտակցի սեփական մշակույթի՝ լեզվի, պատմության, արվեստի, ավանդույթների, ազգային այլ արժեքների կարևորությունն ու նշանակությունը և լինի դրանց կրողը:
2. Հարգի Հայաստանի պետական խորհրդանիշները, լինի հայրենասեր, կարևորի ազգային հիմնախնդիրների լուծման գործում իր մասնակցության անհրաժեշտությունը:
3. Գիտակցի, որ գիտությունը, արդիական տեխնոլոգիաները, կրթությունը մեծագույն արժեքներ են ժամանակակից աշխարհում.
4. Գիտակցի, որ իր համար կարևորագույն արժեքներ են գիտելիքները, աշխատանքային հմտությունները, մասնագիտական վարպետությունը.
5. Կարևորի բարոյական չափանիշները և քրիստոնեական ու համամարդկային արժեքները, լինի ազնիվ, զթասիրտ, արդարամիտ, օրինապահ, բարեկիրթ.
6. Կարևորի գեղագիտական արժեքները, գնահատի գեղեցիկը, բարին և ճշմարիտը.
7. Գիտակցի իր տեղն ու դերը ընտանիքում և հասարակության մեջ, լինի նախաձեռնող, դրսևորի արժանավայել պահվածք.
8. Գիտակցի ծնողների, տարիքով մեծերի և փոքրերի, ընկերների և համայնքի նկատմամբ հարգանքի դրսևորման կարևորությունը.
9. Հարգի մարդու իրավունքներն ու հիմնարար ազատությունները, լինի մարդասեր, հանդուրժող, քաղաքակիրթ վերաբերմունք դրսևորի ուրիշ ժողովուրդների ներկայացուցիչների և նրանց մշակույթների հանդեպ.
10. Անաչառորեն գնահատի իր ուժերն ու կարողությունները՝ բացառելով սեփական անձի թերագնահատումը կամ գերագնահատումը.
11. Դրսևորի աշխատասիրություն, հնարամտություն, նպատակադրվածություն, արժևորի ու գնահատի սեփական և այլոց աշխատանքը.
12. Մշտապես հոգ տանի իր առողջության մասին, կարևորի մարմնակրթության դերը հետևողական լինի առողջ ապրելակերպի ը անվտանգ կենսագործունեության կանոնների կիրառման գործում:

Հետևելով վերևում նշված 12 կետերին հետազոտությունը անցկացրել էմ երկու դասաժամերի ընթացքում: Ընտրել էմ «Օշականյան հյուրընկալություն» թեման:

Առաջին դասի ընթացքում հաղորդել էմ նոր դասը պատմելու մրջոցով: «Օշականյան հյուրընկալություն» տեքստն ընթերցելուց հետո աշակերտները բնութագրեցին հեղինակին, լեհ լրագրողին, նրանց հյուրընկալող հայ գյուղացիներին: Դրանից հետո կիրառելով բանավոր հարց ու պատասխան մեթոդը փորձեցի պարզելը ինչը դուր եկավ կամ դուր չեկավ նրանց: Ոմանք բացասական գծեր տեսան լրագրողի, նրա հայ ուղեկցի և նույնիսկ հայ գեղջկուհու նկարի մեջ: Զրուցեցինք նաև հայ ժողովրդի հյուրընկալության և հյուրասիրության հայկական ավանդույթների մասին:

Մյուս կարևոր սկզբունքն այն է, որ արժեքը պետք է սովորել ոչ թե լսելով, այլ կիրառելով: Ուստի պետք է նրանց հնարավորություն տալ կիրառելու իրենց սովորած արժեքը, այն ձեռք բերել իրենց իսկ փորձառության հիման վրա: Հաշվի առնելով դա հաջորդ դասաժամին կատարեցինք խմբային աշխատանք, որի ժամանակ աշակերտները բաժանվելով խմբերի հյուրընկալեցին միմյանց:

### Դասի ընթացքում՝

- Պահպանվեց հյուրասիրության հայկական ավանդույթները:
- Հյուրերին ընդունեցին բաց սրտով և ժպիտով:
- Պահպանվեց նաև դատարկաձեռն հյուր չգնալու ավանդույթը:

Հյուրընկալությունը համարվում է հայ ժողովրդի գեղեցիկ հատկանիշներից մեկը:

«Հյուրը տան տիրոջ վարդն է»:

Դասը համարում են հաջողված, քանի որ դասի ընթացքում հաջողվեց աշակերտների մոտ դաստիարակել սեր դեպի հայկական գեղեցիկ ավանդույթները և ազգային արժեքները:

# Օգտագործված գրականության ցանկ

- «ԱՆՁԻ ԱՐԺԵՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ՁԵՎԱՎՈՐՄԱՆ ԱՇԽԱՐՀԱՅԱՑՔԱՅԻՆ ՆԱԽԱԴՐՅԱԼՆԵՐԸ» ՆԱՆԵ ՁԵՑՆԱԼՅԱՆ
- «ՀԱՆՐԱԿՐԹՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ» ՀՀ օրենք
- <https://elearning.kasa.am/mod/book/view.php?id=1230>
- <https://hy.wikipedia.org/wiki/%D4%B1%D6%80%D5%AA%D5%A5%D6%84>
- ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐԻ ՄԱՍՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ԵՎ ԿՐԹՈՒԹՅԱՆ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅԱՆ ԳՆԱՀԱՏՈՒՄԸ` ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ ՀԱՆՐԱԿՐԹՈՒԹՅԱՆ ԲԱՐԵՓՈԽՈՒՄՆԵՐԻ ՀԱՄԱՏԵՔՍՈՒՄ